

TARAS ŞEVÇENKO BƏDİİ İRSİNİN AZƏRBAYCANDA TƏDQIQI

Açar sözlər: *Taras Şevçenko, tərcümə, Kobzar, ədəbiyyat, yubiley, məqalə*

Key words: *Taras Shevchenko, translation, Kobzar, literature, anniversary, article*

Ключевые слова: *Тарас Шевченко, перевод, Кобзарь, литература, юбилей, статья*

Azərbaycan xalqı ilə Ukrayna xalqları arasında sıx münasibətlər lap qədimdən mövcud olmuşdur. Bu münasibətlər tarixən davam edir və bu gün də davam etməkdədir. Azərbaycan və Ukrayna iqtisadi, mədəni və siyasi əlaqələri sürətlə inkişaf edir.

Hər iki ölkə SSRİ-nin tərkibində müttəfiq respublika olmuşlar. Elə həmin dövrdə də onlar arasında iqtisadi və mədəni əlaqələr formalaşmışdır. SSRİ dağıldıqdan, postsovet məkanında müstəqil dövlətlər yarandıqdan sonra bu münasibətlər daha da inkişaf etməyə başlamışdır. Bu münasibətlər tarixən mövcud olub və bu gün də davam edir. Azərbaycan xalqını Ukrayna Respublikasının Krım yarımadasında yaşayan türkdilli xalq - krım tatarları ilə daha sıx tellər bağlayır. Krım türklərindən olan İsmayıl Qaspiralı, Mustafa Krımoğlu və s. Azərbaycanda hörmətlə yad edilir. 1930-cu illərdə ukraynalılar da Azərbaycan xalqı kimi Stalin rejiminin repressiyalarına məruz qalıb. Ukraynada təxminən 500 min azərbaycanlı yaşayır. Bu ölkədə güclü Azərbaycan diasporu fəaliyyət göstərir. Onlar ictimai-siyasi proseslərdə fəal iştirak edirlər. Azərbaycanlılar rəhbər vəzifələrdə də təmsil olunublar. Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi və Ukrayna Mədəniyyət və İncəsənət Nazirliyi arasında mədəniyyət və incəsənət sahəsində əməkdaşlığa dair saziş imzalanıb. 1998-ci ildən etibarən Bakı Slavyan Universitetində Ukrayna dili tədris olunur. 17 oktyabr 2001-ci ildə BSU-da Ukrayna tədris-mədəniyyət mərkəzi açılıb. 7 sentyabr 2006-cı ildə Ukrayna ilə Azərbaycan arasında dostluq əlaqələrinin möhkəmlənməsində, ölkələrimiz arasında elm, təhsil və mədəniyyət sahələrində əməkdaşlığın genişlənməsi və dərinləşməsində xidmətlərinə görə Ukrayna Respublikasının Prezidenti cənab Viktor Andreyeviç Yuşşenkoya Bakı Slavyan Universitetinin Fəxri doktoru adı verilib. Ukrayna-Azərbaycan münasibətlərinin təməlini mədəni, həmçinin ədəbi əlaqələr təşkil edir. Azərbaycanda daim Ukrayna ədəbiyyatına, nasır və şairlərin yaradıcılığına böyük maraq olmuşdur. Xüsusi olaraq Ukrayna şairi Taras Şevçenkonu qeyd etmək olar. Təsədüfi deyil ki, Bakı şəhərinin mərkəzi küçələrinin birində T.Şevçenkonun abidəsi ucaldılmışdır. Abidənin açılış mərasimində Azərbaycanın prezidenti İlham Əliyev və Ukraynanın prezidenti Viktor Yuşenko iştirak etmiş idilər.

Azərbaycan Respublikası ilə Ukrayna arasında genişlənən əməkdaşlıq nəticəsində 2000-ci ildə Ukraynanın paytaxtı Kiyev şəhərində Heydər Əliyev adına Siyasi və Sosial Elmlər İnstitutu açılıb. Ukraynada xalqımızın dahi şairi Səməd Vurğunun anadan olmasının 100 illiyinə həsr edilmiş tədbir keçirilib. 1978-ci ildə Kiyevdə şairin adı verilmiş kitabxana yüksək səviyyədə təmir edilərək oxucuların ixtiyarına verilib.

Azərbaycan xalqı T.Şevçenkonun yaradıcılığı ilə yaxından tanış olmuşdur. XIX əsrdə Azərbaycanın ən görkəmli ədəbiyyat xadimləri, ziyalıları T.Şevçenko ilə müəyyən dərəcədə tanış ola bilmişlər. Xalqımızın ən mütərəqqi ziyalıları T.Şevçenkonun həyat və yaradıcılığına yaxından maraq göstərmişlər. Azərbaycanda sovet hakimiyyətinin qələbəsindən sonra T.Şevçenkonun həyat və yaradıcılığına maraq xeyli artmışdır. 30-cu illərdən etibarən şairin ədəbi irsinin öyrənilməsinə və əsərlərinin Azərbaycan dilinə tərcüməsinə başlanmışdır. Şairin 120 illiyi ilk dəfə Azərbaycan dilində T.Şevçenkonun şeirlər kitabı çapdan çıxmışdır. Kitaba “Kobzar” adı verilmişdir. Burada toplanılmış şeir və poemaları istedadlı şairlərimiz Mikayıl Müşfiq və Əhməd Cavad tərcümə etmişlər. Kitabın giriş məqaləsinin müəllifi isə Məmməd Arif olmuşdur. Müqəddimə Ukrayna şairinin həyat və yaradıcılığı haqqında maraqlı, ədəbi-bədii portet-çerkdir. Əslində bu məqalə Azərbaycanda Şevçenko ədəbi irsinin öyrənilməsi və tədqiqi sahəsində ilk uğurlu addımlardan biridir. .

Taras Şevçenkonun 125 illiyi (1943-cü il) Azərbaycan ədəbi ictimaiyyəti tərəfindən xüsusi təntənə ilə qeyd edilmişdir. Bu əlamətdar hadisəyə xüsusi hazırlıq görülmüşdür. Hələ yubileydən bir il əvvəl Azərbaycan dövrü mətbuatı T.Şevçenkoya dair məqalələr çap etmiş, şairlərimiz isə yeni tərcümələr üzərində işləmişlər. Bu baxımdan, A.Korneycukun “Taras Şevçenko” məqaləsi, eləcə də, “Ədəbiyyat qəzeti”ndə çap olunan “Qorki Şevçenko haqqında”, “Taras Şevçenko haqqında yeni sənədlər” xüsusi diqqətə layiqdir.

1938-ci ilin oktyabr ayında Süleyman Rüstəm və Rəsul Rza Şevçenko yubileyinə hazırlıq işləri ilə əlaqədar Kiyevə getmişlər. Onlar qardaş Ukrayna yazıçıları ilə görüşmüş, Şevçenkonun qəbrini ziyarət etmiş

və Azərbaycanda keçiriləcək yubiley üçün materiallar toplamışlar. Bunlar barədə Süleyman Rüstəm özünün “Şevçenkonun vətəmində” adlı məqaləsində ətraflı məlumat vermişdir. Azərbaycan Yazıçılar İttifaqı o zaman Şevçenkonun əsərlərini dilimizə tərcümə etmək üçün S.Rüstəmin rəhbərliyi altında M.Rahim, R.Rza, A.Faruq, N.Rəfibəyli, M.Dilbazi, B.Qasımzadədən ibarət şairlər qrupu yaradılmışdır. 1938-ci ilin yanvar ayında Azərbaycan Sovet Yazıçıları İttifaqı T.Şevçenkoya həsr olunan ən yaxşı hekayə və şeirlər üçün müsabiqə elan etmişdir. Ədəbiyyatşünas Mikayıl Rəfilinin yubiley ərəfəsində «Taras Şevçenko» adlı kütləvi oçerki kitab şəklində çapdan buraxılmışdır. M.Rəfilinin bu oçerki Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında Ukrayna şairinə həsr edilən ilk monoqrafik tədqiqat kimi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Kitab 12 bölmədən ibarətdir. Bu bölmələrin hər biri maraqlı və əhatəli qaydada şairin yaradıcılığının Azərbaycan və dünya oxucusuna təqdimatı kimi dəyərləndirilə bilər. Bunu bölmələrin adlarından da anlamaq olur: “Xalq şairi”, “Şevçenkonun uşaqlığı”, “İlk qədəmlər”, “Xalqın sədaqəti uğrunda”, “Revolusion mübarizə”, “Çarizm əleyhinə”, “Şevçenko və xalqlar qardaşlığı”, “Sürgün illəri”, “Rus ədəbiyyatı və Şevçenko”, “Şairin ölümü”, “Şevçenko və epoxamız” - əsasında yazılmış oçerk Azərbaycan oxucusunda T.Şevçenkonun həyat və yaradıcılığı haqqında tam və ətraflı təsəvvür yaratmaq qüdrətinə malikdir.

T.Şevçenkonun 125 illik yubileyi ərəfəsində Azərbaycan dilində onun iki şeirlər kitabı nəşr olunmuşdur. Həmin kitabların hər ikisi “Seçilmiş əsərlər” adlanır, lakin onlardan birincisini “Azərnəşr” (redaktorları M.Arif və R.Rza), ikincisini “Ədəbiyyat nəşriyyatı” (redaktoru M.Arif) çapdan buraxmışdır. Birinci kitaba T.Şevçenkonun 1839-1860-cı illər arasında yazdığı şeirlər (tərcüməçilər: S.Rüstəm, M.Dilbazi, R.Mikayıl, A.Faruq, O.Sarıvəlli, B.Qasımzadə) və poemaları “Səhrayı qız” (tərcümə edən S.Vurğun), “Katerina” (R.Nigar), “Qaydamaklar” (R.Rza), “Çavaq” (R.Mikayıl), “Qamaliya” (A.Faruq), “Yuxu” (R.Mikayıl), “Muzdur qadın” (R.Rza), “Knyaz qızı” (A.Faruq), “Çarlar” (B.Qasımzadə) daxil edilmişdir. Bu kitaba Arif Rəfil «Ukrayna xalqının dahi şairi» adlı müqəddimə yazmışdır.

Gənc oxucular üçün nəzərdə tutulan ikinci kitaba T.Şevçenkonun doqquz şeri və üç poeması daxil edilmişdir. Bu kitaba Məmməd Arif “Taras Şevçenko” adlı müqəddimə yazmışdır. Bundan başqa 1939-cu ildə Cəfər Cəfərovun «Ukrayna xalqının böyük şairi», Hüseyn Mehдинin “Dahi xalq şairi” və bir sıra başqa məqalələr də şairin həyat və yaradıcılığının elmi tədqiqi üçün böyük töhvədir. Yubiley günlərində Azərbaycan Sovet Yazıçıları İttifaqı T.Şevçenko haqqında yazılan ən yaxşı bədii əsərlərin müsabiqəsini yekunlaşdırmışdır. Müsabiqə komissiyasına 45 poema, şeir və hekayə göndərilmişdir. Bütün bu əsərlər nəzərdən keçirildikdən sonra birinci mükafat «Taras» poemasını yazmış şair Zeynal Xəlilə verilmişdir. İkinci mükafatlar “Dövrənim gözəl” və «Böyük Kobzar haqqında nəğmə» poemasına görə M.Rahimə və P.Pançenkoya (K.Stroqanovla birlikdə), üçüncü mükafatlar «Şairin macərası» poemasına görə T.Əyyubova verilmişdir.

T.Şevçenkonun yaradıcılığı Azərbaycan xalqına həmişə doğma və əziz olmuşdur.

T.Şevçenkonun vəfatının 90 illiyi zamanı onun ayrıca şeirlər məcmuəsi çap olunmuşdur. Bu məcmuəyə yeni tərcümələr daxil edilmiş və ona ədəbiyyatşünas Əkbər Ağayev müqəddimə yazmışdır. Şairin seçilmiş əsərlərinin bu nəşri bədii tərcümənin keyfiyyəti baxımından bir qədər uğursuz olsa da, bütünlükdə Azərbaycan şevçenkoşünaslığı sahəsində irəliyə atılan qiymətli addım kimi qəbul edilə bilər. Həmin günlərdə Azərbaycan Yazıçıları İttifaqında T.Şevçenkoya həsr edilmiş gecə keçirilmiş və burada M.Rəfil məruzə etmişdir. O zaman Azərbaycan dövrü mətbuatında T.Şevçenkoya dair bir sıra məqalələr çap edilmişdir ki, bunların içərisində xüsusilə tənqidçi Hidayət Əfəndiyevin «Taras Şevçenko» məqaləsi yeni və orijinal təsir bağışlayır.

T.Şevçenkonun vəfatının 100 illiyi ərəfəsində də Azərbaycanda yubiley komissiyası yaradılmışdır: S.Rüstəm (sədr), M.Hüseyn, Ə.Cəmil, İ.Nəzərov, Z.Xəlil, Q.Qasımzadə, P.Xəlilov, yubiley münasibətilə bir sıra tədbirlər görülmüş, respublikamızın bütün rayonlarında və Bakıda təntənəli yubiley yığıncaqları keçirilmişdir. Bütün bunlar böyük sənətkarın həyat və yaradıcılığını xalqımıza daha da yaxından tanıtmmaq üçün mühüm əhəmiyyət kəsb etmişdir.

Onun bütün poeziyası, incə lirikası, dərin mənalı poemaları, hətta gündəlikləri belə xalqla möhkəm bağlılığın ən gözəl ifadəsi olub, işıqlı gələcəyin həsrəti ilə çırpınan bir qəlbin müxtəlif məzmunlu, lakin eyni ahəngli nəğmələridir. Məhz buna görə də, onun zamanəsinin siyasi-ictimai mənzərəsini əks etdirən həmin nəğmələri öz dövrünün gur səsi olmuşdur.

T.Şevçenkonun anadan olmasının 150 illiyi Azərbaycanda olduqca yüksək səviyyədə qeyd olunmuşdur. Yubiley ərəfəsində T.Şevçenkonun seçilmiş əsərlərindən ibarət yeni kitab - “Kobzar» nəşr olunmuşdur. M.Arif, P.Xəlilov, Ə.Ağayev, Y.Qarabağlı və başqa tanınmış ədəbiyyatşünaslarımızın məqalələri T.Şevçenkonun həyat və yaradıcılığına, bədii irsinə dair yeni və qiymətli fikirlərlə zəngindir. Bu baxımdan, akademik M.Arifin «Böyük Kobzar» məqaləsini xüsusi qeyd etmək olar.

“Şevçenkonun mənalı həyatı, zəngin yaradıcılığı, arzu və əməlləri bizim üçün, yeni və azad həyat quran insanlar üçün həmişə canlı, əziz və qiymətlidir. O, bizim müasirimizdir. O da öz böyük humanist arzuları, alovlu inqilabçı qəlbi, ürəkləri fəth edən şeirləri ilə bu gün bizimlə bir yerdə, çiyin-çiyinə kommunizm cəmiyyətinə doğru addımlayır” (2). «Böyük Kobzar» məqaləsində T.Şevçenkonun yaradıcılığı XIX əsr Ukrayna ictimai-fəlsəfi fikrinin fonunda nəzərdən keçirilir ki, bu da müəllifə dahi şairin həyat və yaradıcılığını daha obyektiv və dərinlən öyrənmək imkanı vermişdir. 1964-cü ildə T.Şevçenkoya həsr edilmiş ayrıca iki kitab da nəşr olunmuşdur. Bunlar akademik M.Cəfərin «T.Şevçenko» (həyat və yaradıcılığı) və professor P.Xəlilovun «Ukraynanın böyük Kobzarı» əsərləridir.

Akademik M.Cəfər öz yazısında aşağıdakı fikirləri qeyd etmişdir: «Böyük kobzar mütərəqqi müasir ideyalarla zəngin olan siyasi-ictimai-fəlsəfi fikrə yeni bir istiqamət verdi, yeni Ukrayna ədəbiyyatının banisi, atası oldu. Həm məfkurə, həm də bədii sənətkarlıq cəhətindən elə bir ədəbi irs qoyub getdi ki, Ukraynanın ondan sonra gələn Panas Mirni, İvan Franko, P.A.Qrəbovski, M.M.Kotsyubinski, Lesya Ukrainka kimi görkəmli inqilabçı yazıçıları iftixar hissi ilə onu özlərinin böyük müəllimi hesab etdilər, Şevçenko ənənələrini davam və inkişaf etdirməklə şöhrətləndilər».

Məqaləni ətraflı şəkildə prof. V.Arzumanlı təhlil etmişdir: “Dahi şairin sənətkarlıq xüsusiyyətləri və qələmə aldığı mövzu rəngarəngliyinə də xüsusi diqqət yetirən M.Cəfər, onun bədii irsinin əhəmiyyətini düzgün müəyyənləşdirir. Bu barədə «Şevçenko yalnız Ukraynanı deyil, bütün Rusiyanı, Rusiyada yaşayan xalqların taleyini düşünür, bütün xalqların zəhmətkeşlərini azad görmək istəyirdi» - deyən müəllif Ukrayna şairinin beynəlmiləl bir səciyyə daşıyan yaradıcılığını layiqincə qiymətləndirir. O, həmin qeydlərini yekunlaşdıraraq yazır: «Taras Şevçenko elə mənalı, elə zəngin bir ədəbi irs qoyub getmişdir ki, bu irs bütün xalqlar üçün onların eyni böyük məqsədlər uğrunda mübarizə aparan doğma yazıçıların irsi qədər əziz və anlaşılıqdır” (2). Professor P.Xəlilov da 1961 və 1964-cü illərdə nəşr etdirdiyi «Ukraynanın böyük Kobzarı» kitabı şevçenkoşünaslıq sahəsində diqqəti cəlb edən əsərlərdəndir.

Ötən əsrin 60-70-ci Azərbaycan-Ukrayna ədəbi əlaqələrinin tarixini öyrənən Abbas Abdullanın, Tamara Şərifli bir sıra yeni məqalələr yazılmışdır. Bu illərdə T.Şevçenko irsinin Azərbaycan dilinə birbaşa orijinaldan tərcüməsi xüsusilə diqqəti cəlb edir. Bu işdə tərcüməçi, ukraynaşünas Abbas Abdullanın böyük əməyi olmuşdur.

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin Natəvan klubunda görkəmli Ukrayna şairi, yazıçı və dramaturq Taras Şevçenkonun 200 illik yubileyinə həsr olunmuş tədbir keçirilib.

2014-cü ildə Ukraynada çıxan nüfuzlu “Den” qəzetində Azərbaycanın bu ölkədəki səfirinin Taras Şevçenko və ölkəmizdə Böyük Kobzarın irsinin öyrənilməsi haqqında məqaləsi dərc edilmişdir. Səfir öz məqaləsində vurğulayır ki, Böyük Kobzarın yaradıcılığı Ukrayna xalqının milli dirçəlişinə xeyli kömək etmişdir. Müəllif materialın xeyli hissəsini “Şevçenko və Azərbaycan” mövzusunda həsr etmişdir. Məqalədə qeyd olunur ki, Böyük Kobzarın zəngin ədəbi irsi, onun həyat və yaradıcılıq yolu Azərbaycan ədəbiyyatşünaslarının maraqlı tədqiqatlarının mövzusu olmuşdur və bu gün də belədir. Diplomət xatırladır ki, T.Şevçenkonun “Kobzar” kitabı Azərbaycan dilində ilk dəfə 1934-cü ildə nəşr olunmuşdur. Həmin kitabı dilimizə tərcümə etmiş məşhur şairlər Əhməd Cavad və Mikayıl Müşfiq Stalin repressiyalarının qurbanları olmuş və 1937-ci ildə “xalq düşmənləri” kimi güllələnmişlər.

Sonrakı illərdə Taras Şevçenkonun poeziya məcmuələri Səməd Vurğun, Süleyman Rüstəm, Rəsul Rza, Osman Sarıvəlli, Mirvarid Dərbəzi, Nigar Rəfibəyli və başqa şairlərin tərcümələrində 10 dəfədən çox nəşr olunmuşdur. Tanınmış ukraynaşünas və şevçenkoşünas Abbas Abdulla tərəfindən tərtib edilmiş “Mənim fikirlərim” kitabı da işıq üzü görmüşdür. Məqalənin sonunda qeyd edilir ki, Azərbaycanda Taras Şevçenkonun əsərlərini bu gün də böyük məmnuniyyətlə oxuyurlar, çünki onun poeziyası vətənə sevgi, yüksək insani duyğular oyadır.

2014-cü ildə professor Vaqif Arzumanlının geniş tədqiqat və faktiki materiallarla zəngin olan “Taras Şevçenko və Azərbaycan” məqaləsi dərc olunmuşdur (2). Məqalədə müəllif zəngin material istifadə edərək Kobzarın yaradıcılığının ölkəmizdəki tədqiqi və öyrənilməsini xronikal şəkildə təqdim edir.

Ədəbiyyat

1. И.Габиббейли, В.Арзуманлы Т.Г.Шевченко и Азербайджан // “Бакинский рабочий” от 18 марта 2014 г. С.5-6.
2. V.Arzumanlı. Taras Şevçenko irsinin tədqiqi // “Respublika” qəzeti, 23 fevral 2014,
3. “В Баку открыт памятник выдающемуся украинскому поэту Тарасу Шевченко”. Bakinskiy Raboçiy. 1 iyul 2008: 3.
4. Jump up to: Rafael Həsənov. (29 mart 2008). “В столице Азербайджана появится памятник Тарасу Шевченко”. Kavkazskiy Uzel.

5. Jump up to:^{1 2 3} Памятник Т. Г. Шевченко в г. Баку // Ukrainskiy kongress Azerbaydjana.
6. <http://allpoetry.com/poem/4937927-Shevchenko--The-Dream--translation--by-Vera-Rich>

Research of Taras Shevchenko`s artistic heritage in Azerbaijan

Summary

Taras Shevchenko is a Ukrainian poet, artist, thinker, as well as the founder of critical realism and revolutionary – democratic current in Ukrainian literature and fine arts. The Ukrainian people called him “Kobzar”. He got acquainted with the work of T. Shevchenko in Azerbaijan. At that time. The Writers` Union of Azerbaijan organized a brigade of poets under the leadership of S. Rustam, consisting of M. Rahim, R. Rza, A. Farug, N. Rafibeyli, M. Dilbazi, B. Gasimzade to translate Shevchenko`s works into our language. A new stage in the study of T. Shevchenko`s legacy in Azerbaijan is connected with the 60s and 70 s of the last century. A scientific-practical conference on “Shevchenko`s word in the spiritual space of Azerbaijan” was held at the initiative of the Azerbaijani Embassy in Ukraine, organized by the Kiev National Linguistic University and the Samad Vurgun Library in the city.

Изучение художественного наследия Тараса Шевченко в Азербайджане

Резюме

Тарас Шевченко – это украинский поэт, художник, мыслитель, основатель критического реализма и революционно-демократического направления в украинской литературе и изобразительном искусстве. Украинский народ назвал его "Кобзарь". В Азербайджане творчество поэта всегда вызывало большой интерес. Более тесно азербайджанский народ ознакомился с творчеством Шевченко в советское время. Видные деятели литературы М. Рахим, Р. Рза, А. Фаруг, Н. Рафибейли, М. Дилбаз, Б. Гасымзаде перевели стихи автора на азербайджанский язык, написали очень интересные статьи, посвященные его творческому наследию. В советское время многократно переиздавались сборники стихов поэта, была написана коллективная монография, охватившая все стороны его творческого и жизненного пути.

Rəyçi: dos. D. Hübətova

Göndərilib: 02.05.2020

Qəbul edilib: 04.05.2020